

A „KÍVÜLISÉG” FILOZÓFIÁJA

CZOPF ÁRON – HORVÁTH MÁRK – LOVÁSZ ÁDÁM: *Nonmodern. A kívüliség szférikus elmélete*. Batthyány Lajos Alapítvány, Budapest, 2024. 313 oldal, 4200 Ft

Maga a modernitás szó nem éppen modern. A történeti források tanúsága szerint Cassiodorus, e késő antik Itáliában Teodorik keleti gót uralkodó szolgálatában álló író, államférfi és filozófus használta rendszeresen először a *modernus* szót, mégpedig abból a célból, hogy saját korára hivatkozzék. Míg a Karoling udvarban vagy a Tudor-korban a „modern” egyszerűen jelenkoriságot, a múlthoz képest „valami mást” jelentett, addig a 17. századtól kezdve a Francia Akadémia körében felmerült a kérdés: a „modernitás” vajon nem olyasmi-e, amely magasabb rendűbb a múltnál? A 17. század egybeesik a haladásideológia megszületésével, és aki a modernitás mellett érvel, az ettől az időszaktól kezdve a progresszivitás mellett is érvel, aki pedig ellene küzd, az tulajdonképpen a modernitás ellen is küzd.

Persze a modernitásnak nagyon sokféle és sokirányú kritikája lehetséges. Léteznek olyasféle kritikák, sőt mind a mai napig ezek vannak a többségben, amelyek voltaképpen nem magát a modernitást, hanem csak bizonyos jelenségeit, velejáróit, visszasságait támadják: a környezetszennyezést, a technikai civilizáció túlbujánzásának káros következményeit, a túlnépesedést, a társadalmi atomizálódást, a túlzott kollektizmust, a központosítást vagy éppen ellenkezőleg, az állam veszélyes meggyengülését mondjuk a különböző NGO-k révén stb. Ezen kritikák közös eleme, nevezzék magukat akár liberálisnak, konzervatívnak, nemzetinek, hogy a *kritika ellenére benne maradnak a modernitásban*. Lényegét tekintve elfogadják a modernitást: akár sorsként, végzetként vagy szükségszerűségként, de valami olyasminek tartják, ami tény, ami ellen küzdeni hiábavalóság. A modernitás kritikájának egy másik formája, amelyet akár „reakciósként” is jellemezhetünk, a modernitást egyszerűen hanyatlásként, a normális állapotból való ki-

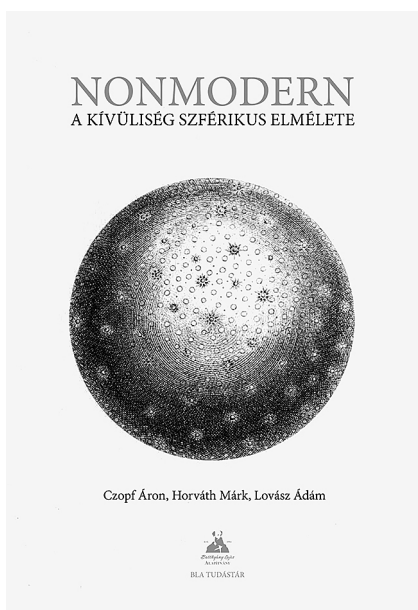
esésként vagy valamilyen magasabb lényegiségtől, vallási nyelven értelmezve egyszerűen az Istentől való fokozatos vagy éppen rohamléptekkel való távolodásként értelmezi. Ez az álláspont, lehetséges igazságától függetlenül, passzivitást sugall, amely szélsőséges esetekben éppen a modernitással szembeni adekvát reakciót bénítja meg.

Jelen kötet szerzői, Czopf Áron, Horváth Márk és Lovász Ádám, egyik fent vázolt álláspontot sem választják. **Nem csupán szembefordulnak a modernitás**

visszásságaival, hanem az abból való kivezető utat is keresik. De nem egyszerűen a reakciós modernitáskritika jól ismert eszközeivel, hanem egy sajátos „kívüliség” álláspontjára helyezkedve: ebben az értelemben nem tagadni szeretnék a modernitást, hanem zárójelbe tenni. A modernitást magát – a posztmodernhez hasonlóan – elmúlt, már meghaladott állapotnak tekintik, nonmodern perspektívájuk azonban, habár a szerzők önértelmezése szerint rokonságot mutat a „mélyebb vagy komolyabb posztmodernnel”, maga mégsem egyszerűen modernitás utáni. Nem megelőző vagy őt követő állapot, hanem azon való

kívüliség. „A szférikus nonmodern barokkaotikus formavilágával és bőségelvű antiökonómizmusával kívül akar kerülni a modernitáson, és nem annak folytatásaként vagy betetőződéseként tekint magára” – írják. Lehetséges ez? Ahogyan a kötet egyik fejezete, talán egyik kulcsmondata is felveti,

„hogyan lehet, hogy voltak dolgok, amelyek kívül tudtak maradni a modernitáson? Egyáltalán, van olyan létező, amely teljesen képes volt kivonni magát a modernitás alól? Voltak-e olyan növények, kövek, sziklák, elfelejtett furcsa helyek, amelyekre nem tudott hatni a modernitás?

Milyen hallgatás, sajátos visszahúzóds vezet-
hetett ehhez a kivonódáshoz? Tanulhatunk
a kövek, a sziklák, a hegycsúcsok visszahúzó-
dásából? Van olyan titok, van olyan rejtelem,
amely érintetlenül maradhatott a modernitás
során? A nonhumán elméletnek óvatosan
kell megközelítenie e hallgatag és titokzatos
dolgokat.”

Ebben a gondolatsorban rejlik magának a „nonmodern
kívüliségnek” az elmélete: kétségkívül olyan állítás,
amelyet sohasem lehet a tiszta természettudományos
pozitivitás módszereivel igazolni, sokkal inkább rokon
azzal a misztikus tapasztalási móddal, amelyet például
a 20. század egyik nagy katolikus misztikusa, a kötet-
ben idézett Simone Weil is leír. A nonmodern egyik leg-
fontosabb kulcsa éppenséggel ez az aktív miszticizmus
lehet, nem az intervenció, a modernitás elleni társadal-
mi és politikai küzdelem, hanem egy olyan kívüliség
állandó és egyre erősödő átélése, amely egyszerre vonul
ki a világból (és vele együtt a korból) s kapcsol vele
össze. Nem azért, hogy az ember átadja magát sugalma-
zásainak, hanem azért, hogy egy olyan pozícióból lás-
sa meg a modernitás lényegét, amely más szimbolikus
értelemben felfogott „helyről” nem lehetséges. Mind-
ez a szubjektum és az objektum közötti – eredendően
misztikus orientáltságú – távolságsökkentést jelent,
éppen az ellenkezője annak a karteziánus dualizmus-
nak amely a modernitás egyik legvirulensebb filozófi-
ai kifejeződéseként, mintegy helyet csinált a haladás
ideológiájának és a technikai alávetés gondolatának.
Mindez tehát elsősorban racionalizmus-, de nem racio-
nalitásellenesség, vagyis Joseph de Maistre-i értele-
men véve a forradalom egy olyan ellentéte, amely nem
egy ellentétes forradalom (vagyis modernitásellenes
modernizmus, ellenmodernizmus – merthogy ilyen is
van), inkább valami azon való radikális kívüliség.

E sajátos értelemben felfogott kivonódáson kívül
a kötet még nagyon sok egyéb témáról is szól. Az izgal-
mas kérdéseket, amelyeket a szerzők felvetnek, szinte
vég nélkül lehetne sorolni. Miért probléma egyáltalán
a modernitás? Miért nem örülünk annak (pláne nem
felhőtlenül), hogy modernek vagyunk, illetve azok va-
gyunk-e valóban? Mi a különbség a kortársiasság és
a modernség között? A modernizmusok hányféle for-
májáról és fogalmáról beszélhetünk, miért nem csak
egyetlen, egységes modernitás van? Hogyan viszonyul

egymáshoz a nonmodern és a konzervativizmus? Mit
jelent a modernitásban az „emberi állapot medikali-
zációja”, hogyan függ össze „szféríkusság” elgondolása
a „kívüliséggel”? Az utolsó fejezetben a könyv szerzői
„a felvilágosodás autopsziája” kapcsán felvetik a soka-
kat foglalkoztató és a modernitáskritikák egész törté-
netét meghatározó kérdést: mennyiben tekinthető
a felvilágosodás a modernitás „eredendő bűnének”, és
nem hiábavaló dolog-e kiutat keresni belőle? A szer-
zők jó érzékkel válaszolnak, szerintük „látnunk kell,
a modernitás totális, mindenre kiterjedő és megkerül-
hetetlen realitás, amellyel szemben csak cselel, rejte-
kutakon járva lehet sikert elérni”. A nonmodern tehát
azoknak a rejtetekutaknak a keresését jelenti, amelyek
– a szerzők meggyőződése szerint – az egyre monolo-
tikusabbá váló „globális Leviatán”, a modernitás leg-
újabb inkarnációjában bekövetkező, technológiai ura-
lom (vagyis: a hatalom technológiai akarása) útjában
állhat. Ebből a szempontból a nonmodern rokon Ernst
Jünger *Waldgang*jával: a nonmodernnek tehát olyan er-
dőjárók, akik miközben alkalmazkodnak a „társadalmi
realitáshoz”, és akár annak álruhájában is megjelenhet-
nek, lényük legmélyét tekintve mégis intakt formában
megőrzik; nem antimodernek, hanem egyszerűen *nem*
modernekek. A „premodern” és a „posztmodern” ebből
a szempontból nem jön számításba.

„Nem a modernitás van válságban, hanem a mo-
dernitás maga is válság. A krízis nem elkülönül a
modernitástól, hanem azon belül helyezkedik el, annak
legmélyén, annak motorjaként funkcionál” – olvassuk.
A könyv szerzői szerint a krízist lehetséges feloldani.
De nem a modernitás ellen indított frontális támadás-
sal, hanem azokon a „rejtetekutakon” (Martin Heideg-
ger) járva, amelyek a *modernitáson kívülre* vezetve
olyan terekbe érnek, amelyeket nem érint az idő szün-
telen gyorsulása. Hogy a nonmodern valóban lehet-e
az a „történelmi erő” [micsoda tipikus modern fogalom!
– *A szerk.*] a kötet szerzőinek óhaja szerint, amely
megtöri a modernitás linearitását, természetesen *még*
nem tudhatjuk. Mindenesetre a világban egyre több jel
mutat arra, hogy a fenntarthatóság fenntarthatatlan, és
a globális struktúrák szüntelen átalakulása folyamán
a valóság nagyon is ledobhatja magáról a rendszer-
szintű modernitást. Bizonyosat persze nem mondha-
tunk, azt azonban igen, hogy – Oswald Spenglerrel
szólva – még egyetlen olyan struktúra sem maradt fent,
amely magát öröknek gondolta.

PETŐ ZOLTÁN

Modern teremtmény –
Mantikór, azaz oroszlántestű,
emberfejű kiméra Edward Topsell
A négy lábú szörnyek története
(1607) című könyvéből
(*e-flux journal*)